

Марія ЛОГВИНОВА

ORCID 0000-0002-6416-3082

ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

УДК 347.61/.64+347.44

Постановка проблеми. Для безпечного перебування особи в суспільстві визначальним є встановлення чітких правил і норм, що створюють межі дозволеної поведінки. Збалансованість і точність визначення цих меж з врахуванням автономії та свободи особи є пріоритетним завданням законників, яке вони реалізують за допомогою інституту правового регулювання.

Правове регулювання діє як система, що структурує правила поведінки, створює умови для правомірного співіснування осіб у суспільстві. [1, С.264] Залежно від особливостей правового інструментарію, який використовується в процесі регламентації конкретних суспільних відносин, розрізняють нормативне та індивідуальне (договірне) правове регулювання. При цьому нормативне регулювання є базовим по відношенню до індивідуального, оскільки саме з ним у механізмі правового регулювання пов'язується визначення в правових нормах загальних моделей поведінки, правового статусу учасників сімейних відносин, передумов виникнення їх прав та обов'язків.

Зі свого боку договір виступає універсальною правовою конструкцією у механізмі правового регулювання суспільних відносин. [2, С.10] Можливість індивідуального правового регулювання майнових та особистих (немайнових) відносин з'являється у випадку відсутності спеціальних нормативних приписів та за наявності свободи волевиявлення учасників відносин у визначенні своїх прав та обов'язків. [3, С.42-43] При цьому якщо певні сімейні відносини внормовані законом, то договором сторони можуть деталізувати нормативний припис, не виходячи за його межі, і конкретизувати свої суб'єктивні права та обов'язки або підвищити законодавчий стандарт і закріпити такі суб'єктивні права та обов'язки, які не закріплені в законодавчому мінімумі

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

вимог до сторін. [4, С.102] В літературі справедливо звертається увага на те, що «договір запускає механізм реалізації норми; визначає початок, зміст та обсяг договірної зобов'язання; виступає джерелом індивідуальних правил поведінки для сторін». [5, С. 30]

Укласти договір, який не передбачений актами сімейного законодавства, але відповідає загальним засадам законодавства щодо встановлення власних правил поведінки мають право й учасники сімейних відносин.

Визнаючи договір універсальним правовим засобом регулювання майнових і особистих немайнових (цивільних) відносин та індивідуальним правовим актом [2, С.11, 12], академік В.В. Луць відзначав, що у розвитку «інституту договору в сучасних умовах помітна дія різних за характером і часом суперечливих тенденцій». [3, С. 42] Направду, в доктрині сімейного права щодо сутності, систематизації, змісту, наслідків невиконання або неналежного виконання договорів, якими врегульовуються сімейні правовідносини, наявні «відкриті» до обговорення питання. Актуальними й надалі залишаються проблеми співвідношення термінів «домовленість» і «договір», кореляції термінів «договір у сімейному праві» і «сімейно-правовий договір», розширення можливості регламентації у договорі особистих немайнових прав та обов'язків членів сім'ї, інших родичів тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поглиблені напрацювання диспозитивного регулювання сімейних відносин знайшли відображення у працях Т.Андрущенко, В. Антошкіної, Т. Ариванюк, Л. Афанасьєвої, Г. Ахмач, Т. Боднар, В.Борисової, С. Булеци, В. Ватраса, І. Верес, Х. Вонсович, Г. Гаро, А. Дутко, М. Дякович, Н. Д'якової, В. Євко, І. Жилінкової, Л. Зілковської, О.Калітенко, В.Кожевникової, Л. Красицької, Б. Левківського, Л.Липець, Р. Майданика, О. Михальнюк, О. Некрасової, Я.Новохатської, А. Овчатової-Редько, О. Олійник, О.Пономаренко, І. Сердечної, О.Розгон, І. Рижкової, Л. Сапейко, О. Сафончик, В.Труби, О. Ульяненко, Р. Хобор, Н. Христенко, В.Чернеги, Ю. Черновалюк, О.Явор та інших. Основний внесок проведених науковцями досліджень полягає у виробленні цілісного багатогранного вчення про договір у сімейному праві. Водночас моніторинг опу-

блікованих на сьогодні наукових розвідок з досліджуваної теми констатує наявність невирішених та спірних питань правового саморегулювання сімейних відносин.

Метою статті є розкриття сутності індивідуального правового регулювання сімейних прав через категорію договору, визначену проф. В.В.Луцем як універсальну правову категорію у механізмі правового регулювання суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Представники сучасної доктрини приватного права, судді, практикуючі юристи розглядають договір як:

1) юридичний факт, який породжує виникнення (набуття, зміну чи припинення) приватних прав та обов'язків чи іншого правового результату;

2) зобов'язальне правовідношення, яке виникає внаслідок його укладення;

3) документ, у якому фіксуються його умови;

4) джерело регулювання відносин сторін, в тому числі конкретизації прав та обов'язків. [6] Так, у постанові КЦС ВС від 10.05.2022 року (справа №755/5802/20) зазначено: «договір як універсальний регулятор приватних відносин, покликаний забезпечити їх регулювання та має бути направлений на встановлення, зміну або припинення приватних прав та обов'язків. Під змістом шлюбного договору розуміється сукупність умов, викладених в ньому. Під вимогами, яким не повинен суперечити шлюбний договір (його частина), мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних приватно-правових нормах. У ст. 60 Сімейного кодексу України (далі у тексті – СК) закріплено принцип спільності майна подружжя. Сторони шлюбного договору мають можливість домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень ст.60 СК. Тобто сторони шлюбного договору можуть домовитися, що: майно, набуте за час шлюбу, але після укладення шлюбного договору, буде набуватися сторонами на праві спільної часткової власності; режим спільності майна (ст.60 СК) може бути змінений за домовленістю сторін на режим роздільності. Сторони можуть включити до шлюбного договору умову, що повністю виключає можливість виникнення в майбут-

ньому спільного подружнього майна. При цьому майно, набуте за час шлюбу, належатиме кожному з подружжя на праві приватної власності (роздільне майно)». [7]

Керуючись переліченими вище підходами до розуміння природи договору та матеріалами судової практики, підкреслимо, що індивідуальному договору притаманна ознака нормативності і він є складовою системи джерел регулювання сімейних прав. Таке твердження обумовлено насамперед використанням у науковому дослідженні формально-догматичного методу. В ч. 2 ст. 7 СК закріплено положення, відповідно до якого сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. На розширення цієї засади законодавець в ст.9 СК прописав, що подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства. Особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, відносини яких не врегульовані цим Кодексом, можуть врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі. Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам СК, інших законів України та моральним засадам суспільства.

При цьому наголосимо, що законодавець в положеннях ч. 2 ст. 7, ст.9 СК першочергово оперує категорією домовленість, а не договір : «Регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін». Таке нетипове формулювання норми привертає увагу до категорії домовленості та її значення в процесі саморегулювання сімейних відносин. У цьому контексті доречно процитувати В.М.Чернегу, який констатує, що «науковій спільноті досі не представлено бачення домовленості як категорії сімейного права». [8, С.100] Водночас розуміння природи домовленості в сімейному праві необхідно хоча б з тих міркувань, що прямо або опосередковано про можливість домовитися зазначається в ряді норм сімейного законодавства (ст. 63, ч. 1 ст. 66, абз. 1 ч. 1 ст. 69, ч. 1 ст. 70, ч. 1 ст. 71, ч. 1 ст. 160, ч. 1, 2 ст. 181 СК).

Намагаючись відрізнити категорії «домовленість» і «договір», зауважимо, що термін «домовленість» в тлумачному словнику української мови визначається як умова, досягнута попередньою розмовою; угода, укладена на основі переговорів через узгодження позицій. [9, С. 811] Натомість ні на сайті Верховної Ради України в рубриці «Термінологія законодавства»¹, ні в юридичній енциклопедії терміну «домовленість» не визначено. [10]

Авторка проекту Сімейного кодексу З.В. Ромовська наголошує, що «домовленість» - це щоденні дрібні сімейні договори побутового характеру (наприклад, питання формування сімейного бюджету, матеріальних надбань, повсякденного вирішення питань розвитку та виховання дітей). «Домовленість – це договір... і оскільки така домовленість має правове значення, вона і є засобом індивідуального, локального, а не загальнообов'язкового правового регулювання». [11, С.39]

Заради об'єктивності варто зауважити, що розуміння договору через категорію «домовленість» закріплене в ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України: договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Натомість В.В. Луць сутність договору у цивільному праві розкриває через категорію «угода» як погоджене волевиявлення двох чи кількох сторін, спрямоване на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Академік визначає угоду сторін як «душу» договору, «тіло» якого становлять погоджені в ньому умови, які складають зміст договору. З огляду на зазначене, Володимир Васильович пропонує замінити термін «домовленість» терміном «угода», який відображає сутність договору як правового явища. [2, С. 11-12] Така пропозиція знайшла відгук й серед теоретиків сімейного права. Зокрема, В.А.Ватрас зауважує, що договір – це завжди правочин (угода) між сторонами, який направлений на виникнення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків; результат узгодження інтересів обох сторін, який є обов'язковим як для сторін, так і для інших осіб. [12, С. 323] Проте в науці сімейного права визначення договору й надалі розкривається через категорію «домов-

1 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>

леність» (наукові розвідки О.В.Некрасової, О.М.Пономаренко та ін.).

Деякі науковці категорії «домовленість» і «договір» пропонують розрізняти за формою їх вираження/укладення – усна і письмова. Зокрема, О.Розгон стверджує, що підставою виникнення правовідносин, спрямованих на влаштування весілля, є або *усна домовленість* (виокремлено автором – Л.М.), або *договір* про заходи, пов'язані із приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля. [13, С.114] І.Л. Сердечна в результаті дослідження природи договору як джерела регулювання приватноправових відносин, констатувала, що договір як джерело правового регулювання цивільних та сімейних відносин є зовнішньою формою вираження правил поведінки, встановлених учасниками відносин для регулювання цивільних та сімейних відносин, що виникають, змінюються та припиняються з ув'язку з укладенням такого договору. [14, С.124] З.В.Ромовська термін «договір» також асоціює з письмовою формою. [11, С.39]

Отже, розмежування термінів «домовленість» і «договір» можливе за формою їх вираження. Учасники усно домовляються про вчинення або утримання від вчинення певних дій у сімейних правовідносинах і за наявності взаємної згоди та з метою здійснення та захисту сімейних прав, досягнутих в результаті усних домовленостей, оформлюють їх у письмовому договорі.

Т.Андрущенко наголошує, що поняття «домовленість» між сторонами правовідносин та «сімейно-правовий договір» не слід ні отожднювати, ні протиставляти одне одному. [15, С.139] Домовленість, якщо вона досягнута з дотриманням вимог, установлених законом, є підставою виникнення договірних зобов'язань, що трансформується у договір. Аналогічну точку зору висловлює доктор юридичних наук В.М.Чернега. Науковець констатує, що у СК йдеться про дві автономні категорії. [16, С. 34] При цьому сімейно-правову домовленість вчений розглядає як згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї. [8, С.101] Сімейно-правовий договір В.М.Чернега трактує як поійменовану

(визначену в законі) або непоійменовану (не визначену в законі, але таку, що корелюється з основними засадами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства) згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення в них здебільшого майнових сімейних прав та обов'язків, але не допускає односторонню відмову від неї. [8, С.103]

Виходячи з наведеного, саме письмово оформлений договір (не домовленість), виступає регулятором сімейних прав та обов'язків учасників сімейних правовідносин. При цьому договір, на погляд В.А.Ватраса, не є самостійним регулятором сімейних відносин; договір деталізує існуючі державно-правові приписи, визначені іншими джерелами сімейного права, застосовується поруч із ними; договір є похідним джерелом сімейного права, яке застосовується для врегулювання сімейних відносин, неврегульованих сімейним законодавством. [12, С. 336]

О. Михальнюк розглядає сімейно-правовий договір як приватноправовий акт, що укладається з метою врегулювання сімейних відносин між членами сім'ї. [17, С. 326]

Ю.С. Червоний з посиланням на ч. 2 ст. 7, ст. 9 СК підкреслював, що договором можуть визначатися межі здійснення суб'єктивних сімейних прав. [18, С. 31]

О.М. Пономаренко зауважує, що сімейний договір може бути спрямований або на встановлення додаткових сімейних прав та обов'язків, або на визначення порядку здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків, визначених законодавством («законних» сімейних прав та обов'язків), але не може бути спрямований на їх виникнення або припинення. Науковець наголошує, що на нормативному рівні встановлений недоторканий мінімум сімейних прав та обов'язків, які виникають та припиняються незалежно від волі суб'єктів, а за допомогою договорів, останні можуть вплинути на порядок їх здійснення (виконання) та обсяг (лише в бік збільшення). Водночас, деякі сімейні договори все ж таки можуть бути спрямовані на виникнення або припинення сімейних прав та обов'язків – у випадках, якщо договори укладаються учасниками сімейних відносин, сімейні відносини, які не врегульовані СК. [19, С. 70-72]

О.А. Явор розглядає договір як єдиноможливу підставу виникнення індивідуальних сімейних правовідносин (наприклад, відносини патронату, наставництва, прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу тощо). До того ж, за допомогою договору можна заповнювати прогалини, залишені законодавцем у регулюванні сімейних відносин (укладення непоіменованих сімейних договорів). [20, С. 129–130]

О.В. Розгон визначає договір у сімейному праві як договір, який укладається між фізичними особами, що пов'язані між собою шлюбом або родинністю (подружжя, батьки, діти тощо) чи не перебувають у безпосередніх родинних або шлюбних зв'язках і не проживають однією сім'єю (батьки-вихователі тощо), або є стороною договору на підставі повноважень, визначених законом (орган опіки та піклування, центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді за місцем проживання дитини, адміністрація закладу, в якому проживає дитина), та спрямований на зміну чи припинення особистих немайнових і (або) майнових прав та обов'язків у законному режимі та сприяє виникненню договірному режиму сімейних відносин». [21, С. 64–65]

Беззаперечно, що висвітлені позиції заслуговують на існування в силу наявності цілком об'єктивних аргументів на користь кожної із них. При цьому варто зазначити, що договір при регулюванні сімейних правовідносин не змінює класичної сутності, закладеної в загальних положеннях ЦК. На підтвердження висловленої тези слід звернутися безпосередньо до положень СК, які наголошують на тому, що якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами ЦК, якщо це не суперечить суті сімейних відносин (ст. 8 СК). У той самий час, проходячи крізь призму специфіки сімейних правовідносин, договір набуває специфічних кваліфікованих ознак, які дають підстави стверджувати про наявність спеціалізованого поняття в межах родової категорії договору. [22, С. 292]

Однозначним є й той факт, що ст. 9 СК з огляду на легальну можливість застосування до регулювання сімейних відносин

ЦК (ст.8 СК) виглядає вразливою з позиції законодавчої техніки. З врахуванням того факту, що ні ЦК, ні СК не містять дефініції терміну «домовленість», а ЦК визначає договір через домовленість, положення ч. 2 ст. 7, ст. 9 СК щодо регулювання сімейних відносин за домовленістю потребують як мінімум уточнення понятійного апарату.

Традиційно конструкція договору у цивільному праві спрямована на регулювання майнових правовідносин. Водночас нормами СК передбачена можливість договірною регулювання не тільки майнових, а й немайнових прав та обов'язків. З врахуванням догми про те, що майнові права та обов'язки членів сім'ї та інших родичів виникають на підґрунті немайнових, законодавець допускає застосування поіменованих договірних конструкцій, які можуть регулювати окремі немайнові аспекти сімейних правовідносин. Прикладами такого договірною регулювання немайнових аспектів сімейних правовідносин зокрема виступають положення: 1) ч.1 ст. 109 СК, в якій передбачена можливість укладення договору дружиною та чоловіком про те, з ким із них після розірвання шлюбу будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей; 2) ч. 4 ст. 157 СК, згідно із якою батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим із них, хто проживає окремо від дитини. В цьому контексті варто зауважити, що положення ч.2 ст.7 та ст. 9 СК щодо загальних засад договірною регулювання, не конкретизують який саме різновид сімейних відносин (майнові чи немайнові) можливий для договірною врегулювання. Імперативна заборона щодо договірною регулювання немайнових відносин конкретизована відносно шлюбного договору (ч.3 ст. 93 СК). Шлюбний договір передбачений винятково як регулятор майнових правовідносин сторін. Водночас у науковій літературі ставиться під сумнів така обмеженість договірною регулювання подружніх відносин. Зокрема, Л.В.Єніна стверджує, що шлюбним договором можна визначити порядок реалізації прав подружжя на материнство, батьківство, фізичний та духовний розвиток, виховання та освіту дітей, інші

питання життя сім'ї, що вирішуються подружжям спільно, відносини з батьківського виховання, виходячи з принципу рівності подружжя та свободи договору, а також визначення розміру матеріальної компенсації за обумовлені у договорі подружжям неправомірні обмеження відповідних прав або невиконання обов'язків особистого немайнового характеру. [23, С. 44] Видається, що наведені вище положення є підґрунтям для подальшого розширення можливості регламентації у договорі особистих немайнових прав та обов'язків членів сім'ї та інших родичів.

Договір як правовий засіб саморегулювання сімейних відносин можна розглядати й як правовий захист на випадок настання «зміни якості сімейних відносин». [11. С.39] Як зауважує В.В. Луць, договір як юридичний факт безпосередньо пов'язаний з іншими елементами механізму правового регулювання відносин, серед яких й способи їх захисту. Невиконання або неналежне виконання договірного зобов'язання оцінюється як з точки зору визначених на розсуд сторін умов договору, так і законодавчими вимогами. [24, С.96] В ч. 2 ст. 18 СК законодавець перелічує способи захисту сімейних прав та інтересів, зазначаючи що крім визначених законом, способи захисту можуть бути встановлені домовленістю (договором) сторін. Саме в договорі сторони можуть визначити як способи захисту порушених невиконанням чи неналежним виконанням сімейних прав, так і форми захисту – адміністративний, нотаріальний, медіаційний, судовий, третейський¹. Крім того, ч. 1 ст. 5 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. Таким чином, у разі невиконання або неналежного виконання індивідуальних договірних норм, особа може звернутися до суду, який в свою чергу в основу ухвалення рішення закладатиме положення договору. Правовий режим, встановлений відповідним сімейним договором, за відсутності перешкод, передбачених ст. 9 СК, визнається не тільки судом, а й іншими

1 На сьогодні відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» ця форма захисту можлива у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів).

органами правозастосування, в тому числі органами опіки та піклування, органами, які здійснюють виконання рішення суду відповідно до укладеного договору.

Висновки. Опрацювання наукової спадщини академіка В.В.Луця, а також доктринальних розробок щодо договірного права; аналіз джерельної бази в сфері договірного регулювання сімейних відносин дозволяють озвучити наступні позиції:

1) в механізмі правового регулювання сімейних прав договір виступає правовим засобом саморегулювання сімейних відносин та інструментом захисту сімейних прав нарівні з іншими джерелами;

2) розмежування термінів «домовленість» і «договір» можливе за формою їх вираження. Учасники сімейних відносин усно домовляються про вчинення або утримання від вчинення певних дій у сімейних правовідносинах і за наявності взаємної згоди та з метою здійснення та захисту сімейних прав, досягнутих в результаті усних домовленостей, оформлюють їх у письмовому договорі;

3) письмово оформлений договір (не домовленість) виступає регулятором сімейних прав та обов'язків учасників сімейних відносин;

4) з врахуванням того факту, що ні ЦК, ні СК не містять дефініції терміну «домовленість», а ЦК визначає договір через домовленість, положення ч. 2 ст. 7, ст. 9 СК України щодо регулювання сімейних відносин за домовленістю потребують уточнення понятійного апарату;

5) видається доцільним розробити і законодавчо закріпити основні засади договірного регулювання сімейних відносин; виробити систематизацію договорів сімейного права з коректною характеристикою кожної договірної конструкції за аналогією з главою 10 СК «Шлюбний договір»; розширити можливості регламентації у сімейному договорі особистих немайнових прав та обов'язків членів сім'ї та інших родичів.

1. Чемодурова А. *Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 4. С. 262–267. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/45.pdf>

2. Луць В.В. Системоутворююча роль категорії «договір» у приватному праві України. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С.10-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2018_18_4
3. Луць В.В. Деякі аспекти правового регулювання договірних відносин у господарській діяльності: Збірник наукових праць викладачів Юридичного інституту, присвячений 20-річчю створення Юридичного інституту. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. 344 с. С. 31-46.
4. Договір як універсальна правова конструкція / за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків: Право, 2012. 432 с.
5. Васильєва В.В. Договір як особливий юридичний факт. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Серія ПРАВО. Випуск 19. Том 2. С. 28-30. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/14311/1/ДОГОВІР_ЯК_ОСОБЛИВИЙ_ЮРИДИЧНИЙ_ФАКТ.pdf
6. Крат В. Універсальний регулятор. Значення договору в приватному праві крізь призму практики ВС. Дата публікації: 13.06.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/151729.html>
7. Постанова КЦС ВС від 10 травня 2022 року, справа № 755/5802/20, провадження № 61-17477св21. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104258375&red=100003276eb2133ba315c06630c0361a5896ce&d=5>
8. Чернега В.М. Сутність і систематика сімейно-правових договорів і домовленостей. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2021. С.100-103. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/24.pdf
9. Новий тлумачний словник української мови (у 4 томах). Київ: Аконт. Головредатор: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. 1999. (Т. 1: А – Є.; 910 стор.)
10. *Юридична енциклопедія* / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т.2 (Д-Й). 1999. 741 с.
11. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 532 с.
12. Ватрас В.А. Джерела сімейного права : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.03. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 516 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40491/1/dis_vatras_na_sait.pdf
13. Розгон О. Передшлюбні домовленості та договори. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 3(93). С.111-120.

14. Сердечна І.Л. Договір як джерело правового регулювання цивільних та сімейних відносин. Аналітично-порівняльне правознавство. №4 (2022). С.121-125. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/24-1.pdf>
15. Андрущенко Т. Сімейно-правовий договір: поняття та ознаки. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 4. С. 138-145. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/NV4/Макет_НВ_4-2021_мягк-138-145.pdf
16. Ватрас В.А., Чернега В.М. Науково-практичний коментар приписів першого та сьомого розділів Сімейного кодексу України. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 104 с.
17. Мыхальнюк О.В. Семейно-правовые договоры и иные смежные договорные конструкции в семейном праве Украины. Альманах цивилистики : сб. ст. ; Киев. нац. ун-т имени Т. Шевченко, Юрид. фак-т, каф. гражд. права ; под ред. Р. А. Майданика. Киев: Правова єдність ; Алерта, 2015. Вып. 6. С. 326–342.
18. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За заг. ред. Ю. С. Червоного. Київ: Істина, 2003. 464 с.
19. Пономаренко О.М. Щодо визначення поняття сімейного договору. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія Право. 2016. Випуск 24. С. 64-72.
20. Явор О. Договір як юридичний факт у сімейному праві. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 4 (79). С. 123-132.
21. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 302 с.
22. Логвінова М.В., Зеліско А.В. Договір як регулятор сімейних правовідносин. Договір як універсальна форма правового регулювання : монографія / за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С.284-310.
23. Єніна Л.В. Окремі аспекти змісту шлюбного договору як правового регулятора відносин подружжя за законодавством України. Держава та регіони. Серія: Право. 2021. № 3 (73). С. 40-45. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/15092/Окреми%20аспекту_Єніна_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
24. Луць В.В. Методологічна роль категорії «договір» у цивільному праві України. Методологія цивільного (приватного) права України в умовах європеїзації (Матвєєвські цивілістичні читання): матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 жовтня 2017 р.). Київ: ТОВ «Білоцерківдрук», 2017. С. 93-97.

Логвінова М.В. Договір як джерело регулювання та інструмент захисту сімейних прав в Україні.

Стаття, підготовлена в результаті опрацювання наукової спадщини академіка В.В. Луця, розкриває сутність договору як джерела правового регулювання та інструменту захисту сімейних прав в Україні. Під час дослідження застосовувалися наступні методи наукового пізнання: формально-логічний – для розкриття дефініцій «договір» і «домовленість» у сімейному праві; формально-юридичний – для визначення поняття договору як джерела регулювання сімейних прав; формально-догматичний – для визначення нормативності як ознаки індивідуального договору, що дозволяє розглядати договір як складову системи джерел регулювання сімейних прав. В статті здійснюється огляд та аналіз підходів, сформованих вітчизняними науковцями, щодо визначення поняття договору як джерела індивідуальних правил поведінки учасників сімейних правовідносин. Висловлюється думка, що розмежування термінів «домовленість» і «договір» можливе за формою їх вираження. Учасники усно домовляються про вчинення або утримання від вчинення певних дій у сімейних правовідносинах і за наявності взаємної згоди та з метою здійснення та захисту сімейних прав, досягнутих в результаті усних домовленостей, оформлюють їх у письмовому договорі. Наголошується, що договір при регулюванні сімейних правовідносин не змінює класичної сутності, закладеної в загальних положеннях Цивільного кодексу України. У той же час, проходячи крізь призму специфіки сімейних правовідносин, договір набуває кваліфікованих ознак, які дають підстави стверджувати про наявність спеціалізованого поняття в межах родової категорії договору. Аргументується, що договір можна розглядати й як засіб правового захисту сімейних прав. На думку автора, актуальними на сьогодні є розробка і законодавче закріплення основних засад договірного регулювання сімейних відносин; вироблення систематизації договорів з характеристикою кожної договірної конструкції за аналогією з главою 10 Сімейного кодексу України; розширення можливості регламентації у сімейному договорі особистих немайнових прав та обов'язків членів сім'ї та інших родичів.

Ключові слова: договір, домовленість, диспозитивне регулювання сімейних відносин, доктрина сімейного права, сімейне законодавство.

Lohvinova M.V. Contract as a source of regulation and an instrument for the protection of family rights in Ukraine.

The article, prepared as a result of studying the scientific heritage of Academician V.V. Luts, reveals the essence of the contract as a source of legal regulation and an instrument for the protection of family rights in Ukraine. The following methods of scientific cognition were used in the course of the study: formal-logical - to reveal the definitions of «contract» and «agreement» in family law; formal-legal - to define the concept of contract as a source of regulation of family rights; formal-dogmatic - to define normativity as a feature of an individual contract, which allows considering a

contract as a component of the system of sources of regulation of family rights. The article reviews and analyzes the approaches developed by national scholars to the definition of the concept of contract as a source of individual rules of behavior of participants to family legal relations. The author suggests that the distinction between the terms «agreement» and «contract» is possible by the form of their expression. Participants verbally agree to perform or refrain from performing certain actions in family legal relations and, if they have mutual consent and with the aim of exercising and protecting family rights achieved as a result of verbal agreements, formalize them in a written agreement. It is emphasized that an agreement in the regulation of family legal relations does not change the classical essence laid down in the general provisions of the Civil Code of Ukraine. At the same time, when viewed through the prism of the specifics of family legal relations, a contract acquires qualified features which give rise to the existence of a specialized concept within the generic category of a contract. The author argues that a contract can also be considered as a means of legal protection of family rights. According to the author, the most relevant issues today are the development and legislative consolidation of the basic principles of contractual regulation of family relations; development of a systematization of family law contracts with a description of each contractual structure by analogy with Chapter 10 of the Family Code; and expansion of the possibility of regulating in a family contract the personal non-property rights and obligations of family members and other relatives.

Keywords: contract, agreement, dispositive regulation of family relations, family law doctrine, family legislation.